

הוועד הציבורי נגד
ציונייז
בישראל

הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל

דוח מיוחד: נובמבר 2009

ללא היסוס

השניים בחזרת הלחימה של צה"ל לנוכח מבצע "עופרת יצוקה"

הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל מאמין כי עינויים והתעללות מכל סוג שהוא, בכל הנסיבות, אינם עולים בקנה אחד עם ערכי מוסר, דמוקרטיה ושלטון חוק. הוועד הוקם בשנת 1990 בתגובה למדיניות ממשלתית רבת שנים, שאפשרה שימוש שיטתי בעינויים ובהתעללות במהלך חקירות השב"כ.

בספטמבר 1999, בעקבות עתירות הוועד וארגוני זכויות אדם נוספים, אסר בג"ץ, ככלל, על כמה משיטות העינויים וההתעללות שננקטו עד אז. פסיקה זו היוותה התקדמות משמעותית, אולם הותירה פתח לשימוש בעינויים ובהתעללות בישראל. הוועד פועל להגנה על זכויות עצורים ואסירים וליישומו של האיסור המוחלט על עינויים, כמתחייב מערכי המוסר והדמוקרטיה, ומקביעות החוק הבינ-לאומי.

פעילות הוועד מתאפשרת הודות לתרומות של קרנות בישראל ובחו"ל ולאלה של שוחרי הוועד ותורמים פרטיים בארץ ובעולם.

Cordaid – Holland
Haella – Holland
ICCO – Holland
Kios – Finland
New Israel Fund
Royal Netherlands Embassy in Tel Aviv
Royal Norwegian Embassy in Tel Aviv
SIVMO – Holland
The pooled funds of the Swiss Agency for Development and Cooperation (SDC),
the Royal Danish Representative Office to the PA, the Swedish International
Development Cooperation (Sida) and the Netherlands Representative Office to the
PA channeled through the NGO Development Center (NDC) - HR/GG secretariat
The Sigrid Rausing Trust - UK
Trocaire – Ireland
United Nations Voluntary Fund for Victims of Torture

www.stoptorture.org.il

הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל

דוח מיוחד: נובמבר 2009

ללא היסוס

השינויים בתורת הלחימה של צה"ל לנוכח מבצע "עופרת יצוקה"

צוות המחקר והכתיבה:

ד"ר אסף אורון, גרהם גודמן וד"ר ישי מנוחין

עריכה: יואב לך

עריכה לשונית: אהובה סתיו

עיצוב גרפי: להב הלוי

צילום: אימאן מוחמד

תודה לארגון קשב – המרכז להגנת הדמוקרטיה בישראל,
לטלי זילברשטיין, לעופר נימן ולפרץ קדרון על תרומתם לפרסום זה.

הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל

ת"ד 4634, ירושלים 91046

טל' 02-6429825

פקס: 02-6432847

דוא"ל: pcati@stoptorture.org.il

אתר: www.stoptorture.org.il

תוכן העניינים:

4	א. מבוא
7	ב. עקרונות המשפט ההומניטארי הבין-לאומי
9	ג. הרג אזרחים: משחק המספרים
13	ד. מדיניות "אפס נפגעים"
	(1) "לא תיפגע שיערה מראשו של חייל שלי"
	(2) "טילי העשן עשויים לפעמים ליצור דליקות כתוצאות לוואי
	(3) "נקטנו בכל אמצעי הזהירות האפשריים".
	(4) "מי שמסתובב ברחוב איננו תמים, דמו בראשו"
23	ה. "דוקטרינת א-דאחיה"
	(1) "זו התוכנית, והיא כבר אושרה"
	(2) "ביכולתנו לזרוע הרס"
	(3) לא משאירים אבן על אבן
	(4) "ישראל הפגינה בריונות"
33	ו. סיכום

א. מבוא

בשבת 27 בדצמבר 2008, בשעה 11:30 בבוקר, ללא אזהרה ספציפית שהתייחסה למועד תחילת התקיפה וליעדיה, החלו כוחות צה"ל בהפצצות מסיביות על רצועת עזה, במסגרת מבצע שזכה לכינוי הצבאי "עופרת יצוקה". מטרתו המוצהרת של המבצע הייתה השמדת נשק ותשתיות של החמאס ושל ארגונים פלסטיניים אחרים, אשר שימשו לאלפי התקפות טילים על אוכלוסייה אזרחית ישראלית מאז אוקטובר 2000; ולהביא להפסקתן של התקפות אלה.

כל המקורות תמימי דעים שעד להכרזת הפסקות אש חד-צדדיות על ידי ישראל והחמאס, ב-18 בינואר 2009, נהרגו למעלה מאלף פלסטינים, מאות מהם אזרחים לא חמושים. כמו כן, חלקים נרחבים של רצועת עזה נהרסו כליל, וכתוצאה מכך הפכו אלפי תושבים לחסרי בית. הכלכלה המקומית, אשר הייתה במצב קשה מאוד לפני המבצע, שותקה למעשה לחלוטין.

ארגונים שונים, ביניהם אמנסטי אינטרנשיונל,¹ Human Rights Watch, ולאחרונה גם משלחת החקירה של האו"ם,² הוציאו מאז מרץ 2009 דוחות על המבצע כולו או על היבטים מסוימים שלו. בנוסף לכך, קואליציה של ארגוני זכויות אדם ישראלים הוציאה הודעות משותפות,³ וכן פורסמו דוחות של ארגונים בודדים כבצלם⁴ או גישה⁵ אשר מתחו ביקורת על פעולות צה"ל במהלך המבצע. כל הפרסומים הנ"ל הגיעו למסקנות ברוח הציטוט הבא:

*"לחלק ניכר מההרס לא הייתה הצדקה והוא נגרם במישרין מהתקפות על אובייקטים אזרחיים או מהתקפות שלא הבחינו בין מטרות צבאיות לבין אובייקטים אזרחיים. התקפות אלה הפרו את כללי היסוד של המשפט ההומניטארי הבינלאומי, ובייחוד את האיסור לבצע התקפות ישירות על אזרחים ועל אובייקטים אזרחיים (עקרון ההבחנה), את האיסור על התקפות חסרות הבחנה או בלתי מידתיות ואת האיסור על ענישה קולקטיבית."*⁶

¹ אמנסטי אינטרנשיונל, ישראל/רצועת עזה מבצע "עופרת יצוקה": 22 יום של הרס וחורבן, יולי 2009: <http://www.amnesty.org/en/library/asset/MDE15/015/2009/en/bedfc852-224a-4a7b-a5de-5c17d00e9b0a/mde150152009heb.pdf>

² Report of the United Nations Fact Finding Mission on the Gaza Conflict (Goldstone Report), ספטמבר 2009: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/12session/A-HRC-12-48.pdf>

³ דוח שהוגש לוועדת גולדסטון על ידי האגודה לזכויות האזרח, גישה, הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל, המוקד להגנת הפרט, יש דין, עדאלה ורופאים לזכויות אדם, יולי 2009: <http://www.stoptorture.org.il/he/node/1444>

⁴ בצלם, דרוש חשבון נפש: בצלם מפרסם את מספרי ההרוגים במבצע "עופרת יצוקה", ספטמבר 2009: http://www.btselem.org/Hebrew/Press_Releases/20090909.asp

⁵ גישה, מתחת לקו האדום - הרס התשתיות ברצועת עזה, אוגוסט 2009: http://www.gisha.org/UserFiles/File/publications/Infrastructures_Report_Aug09_Heb.pdf

⁶ אמנסטי אינטרנשיונל, שם, עמ' 6.

מאחר שדוחות אלה אודות מבצע "עופרת יצוקה" היו מקיפים ומפורטים למדיי, נשאלת השאלה מהו הערך המוסף של דוח זה. אין כאן ניסיון לתאר מחדש את אותם היבטים עובדתיים אשר כבר נדונו לעייפה, אלא למקד את תשומת הלב אל מה שנראה כשינוי מהותי בתורת הלחימה של צה"ל – שינוי שהתבטא באופן בולט במהלך מבצע "עופרת יצוקה". לשם כך נעמיד במרכז דיוננו את התבטאויותיהם של בכירי המערכת הפוליטית והצבאית בתקופה שקדמה למבצע "עופרת יצוקה", במהלך המבצע ועם סיומו. על מנת להבין את אופן השתלשלות המבצע, יש לבחון את תוצאותיו האיומות לאור המדיניות האסטרטגית של ישראל, כפי שהוסברה במאמרים ובהצהרות לעיתונות מפי אלה אשר עיצבו וביצעו אותה.

התגובה הישראלית למסקנות שאליהן הגיעו מחברי דוחות אלה הייתה, שלמרות הצער על הנזק לתושבי רצועת עזה, אין בהיקף ההרג וההרס לכשעצמו משום הוכחה לכך שצה"ל נהג באופן בלתי מוסרי או לא חוקי. למעשה, ישראל שבה ומאשימה את החמאס בטרגדיה, ומגנה את גישתם של ארגוני זכויות האדם. וזו הטענה הרשמית של ישראל:

*"למרות זאת, במקרים רבים הייתה תוצאתו של המבצע מצערת. אזרחים נהרגו או נפצעו, ורכוש פרטי ותשתיות ציבוריות ניזוקו. אין בכוונת ישראל לבטל טרגדיות אלה או להקל ראש באובדן חיי אדם. כפי שאמר ראש הממשלה דאז, מר אולמרט, לאזרחי עזה, 'סבלכם הוא נורא. זעקות הכאב שלכם נוגעות בלב כל אחד מאיתנו. בשם ממשלת ישראל, ברצוני להביע את צערי על הנזק והכאב שגרמנו לאזרחים בלתי-מעורבים, ולסבל שלהם ושל משפחותיהם בשל המצב הבלתי-נסבל שנוצר על-ידי חמאס'. האבידות האלה, טראגיות ככל שיהיו, אין פירושו של ישראל לא שמורה הזכות – למעשה, החובה – להגן על אזרחיה נגד הטרור הבלתי-פוסק היוצא מעזה, ואין פירושו שבפעולות מסוימות ישראל הפרה את החוקים והנורמות הבינלאומיות הרלבנטיות, כפי שמיהרו גורמים רבים להאשים אותנו."*⁷

הטענה שהיקף ההרס והאבידות האזרחיות לבדו אין בו משום הוכחה מספקת שפעולות צה"ל היו בלתי-ראויות או הפרו את המשפט ההומניטארי הבין-לאומי, היא טענה תקפה. ישראל אכן נמצאה במצב שבו אזרחיה היו למטרות התקפות טילים של חמאס מרצועת עזה. אותם ארגוני זכויות אדם, שישראל מתקיפה כבעלי הטיה נגדה, דווקא מכירים קבל עם ועדה בתקפותה של טענה זו. לדוגמה:

⁷ **The Operation in Gaza: Factual and Legal aspects**, Art. 18, July 2009, published on the website Of the Israeli Ministry of Foreign Affairs: <http://www.mfa.gov.il/MFA/Terrorism+Obstacle+to+Peace/Terrorism+and+Islamic+Fundamentalism-/Operation+in+Gaza-Factual+and+Legal+Aspects.htm>

"ירי הרקטות של חמאס המכוון אל אזרחים ישראלים אינו חוקי, אינו מוצדק והוא בבחינת פשע מלחמה. בתור הרשות השולטת ברצועת עזה, על חמאס להתנער בפומבי מירי הרקטות על ריכוזי אוכלוסייה אזרחיים בישראל ולהעניש את האחראים לביצוע התקפות כאלה, כולל חברים בזרוע הצבאית של חמאס עצמו."⁸

כאזרחים ישראלים, אשר עקבו מקרוב אחר המתרחש והיו חשופים לדיווחי התקשורת הישראלית והעולמית בזמן אמת, אנו משתאים נוכח תגובתה הרשמית של מדינת ישראל ביחס לטענות נגדה וביחס לתוצאות המבצע. טענות הממשלה, שלפיהן נקט צה"ל כל מאמץ להימנע מנזק לאזרחים, ושהנזק שנגרם הוא סביר בהתחשב בנסיבות, אינן עולות בקנה אחד עם אופן התנהלותו של המבצע עצמו ועם תוצאותיו, כפי שהשתקפו בזירה הציבורית בזמן אמת. הדברים אמורים לא רק לגבי הדיווחים מהשטח, אלא גם לגבי התבטאויות של גורמי שלטון אשר כיום מתהדרים בניקיון כפיהם. אי לכך חזרנו אל ארכיוני התקשורת של ישראל, ועברנו על דיווחי המבצע שעה אחר שעה ויום אחר יום - עד התקופה שבה החלו להתפרסם אומדני האבידות, במרץ 2009. כמה מן הממצאים הבולטים ביותר מובאים להלן.

⁸ Human Rights Watch, [עזה/ישראל: ירי הרקטות של חמאס על אזרחים אינו חוקי](http://www.hrw.org/en/news/2009/08/05-0), אוגוסט 2009: <http://www.hrw.org/en/news/2009/08/05-0>

ב. עקרונות המשפט ההומניטארי הבין-לאומי

ממשלת ישראל מוסיפה לטעון שנכפה עליה לפעול נגד מטרות באזורים מיושבים בצפיפות רבה, ובהן משגרי טילים ברחובות ומאגרי נשק בבניינים אזרחיים. עם זאת, העובדה שהחמאס הפר את כללי הלחימה ופעל מאזורי מגורים אינה מצדיקה פעילות צבאית נטולת כל מגבלות. ישראל חייבת לנהוג בהתאם לעקרונות המשפט ההומניטארי הבין-לאומי, והממשלה אכן טוענת כי כך נהגה, ולנקוט בכל הצעדים האפשריים לצמצום הנזק לאזרחים.

משחר האנושות השתמש הצד החזק בעימותים בעוצמה שנראתה לו נחוצה מול אויביו. החל מאמצע המאה ה-20, בעקבות זוועות מלחמת העולם השנייה, התגבשה בקהילה הבין-לאומית החלטה להגביל פעולות צבאיות בכלל, ובמיוחד פעולות הפוגעות באזרחים. במסגרת מאמצים אלה נוסחו אמנות שונות להסדרת חוקי הלחימה, כך שתכלולנה הגנה על אזרחים. שני עקרונות חשובים שהתבססו באמצעות אמנות אלה הם:

1. עקרון הפרדה, המבחין בין לוחמים לאזרחים ואוסר בפירוש לראות באזרחים מטרה.

2. עקרון המידתיות, התובע שהצדדים הלוחמים יעשו כל מאמץ אפשרי למנוע נזק לאזרחים או למטרות אזרחיות, גם כאשר הם תוקפים מטרה צבאית לגיטימית. יתר על כן, נזק בלתי-מכוון הנגרם לאזרחים, שאינם מעורבים בלחימה, חייב להיות קטן בהיקפו מהייתרון הצבאי הישיר והמוחשי שמשיגה ההתקפה. בית המשפט העליון סיפק דוגמה טובה למותר ולאסור על פי עקרון המידתיות:

*"טול מקרה רגיל של לוחם או מחבל צלף היורה על חיילים או אזרחים ממרפסת ביתו. ירייה לעברו תהא מידתית גם אם כתוצאה מכך ייפגע אזרח תמים הגר לידו או העובר בתמימות ליד הבית. לא כן אם הבית יופצץ מהאוויר ועשרות דייריו ועוברי אורח ייפגעו."*⁹

מאז נוסחו עקרונות אלה הם הופרו אין-ספור פעמים בידי צבאות סדירים, מיליציות וכוחות גרילה. עם זאת, גם על פי החלטת בג"ץ המצוטטת לעיל, אין בהפרות אלה, או אפילו בהפרות שבוצעו בידי חמאס, משום הצדקה להפרות מצדה של ישראל.

אי לכך, השאלות הבאות חייבות להישאל:

1. האם כיבד צה"ל את עקרונות הפרדה והמידתיות?

⁹ בג"ץ 769/02, הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל נגד ממשלת ישראל, סעיף 46, דצמבר 2006: <http://elyon1.court.gov.il/files/02/690/007/A34/02007690.a34.pdf>

2. האם נקט צה"ל בכל צעד אפשרי למנוע נזק לאזרחים?
3. האם אימץ צה"ל תורת לחימה חדשה ויישם אותה במבצע "עופרת יצוקה"?

על מנת לבחון שאלות אלה, ייבדקו עניינים אחדים:

✚ התבטאויות של גורמים ישראלים בכירים לפני המבצע באשר לאסטרטגיה החדשה של צה"ל. האם צה"ל התכוון לנקוט במאמצים כנים על-מנת למזער את הנזק לאזרחים פלסטינים?

✚ מספר האזרחים החפים מפשע שנהרגו במהלך מבצע "עופרת יצוקה", והיקף הנזק לרכוש אזרחי. אם אלה גדולים בהרבה מן היתרונות הצבאיים המובהקים שהושגו, יטיל הדבר ספק בנכונות טענות הממשלה, שהובאו לעיל.

✚ התבטאויות מפי גורמים ישראלים בכירים, קצינים בכירים וחיילים מן השורה, בזמן המבצע ומייד לאחריו, באשר לאופן ניהולו ולאופן שבו מילאו את תפקידם במהלכו. האם עדויות אלה מצביעות על ריסון, כפי שטוענת הממשלה, או על תוקפנות?

חשוב להביא את כל המדדים האלה בחשבון בעת הערכת הגורמים שהביאו להיקף כה נרחב של הרג והרס.

לצורך בחינה זו, חילקנו דוח זה לשני חלקים המשקפים שניים ממרכיבי תורת הלחימה של צה"ל במבצע "עופרת יצוקה":

1. **מדיניות "אפס נפגעים"** בין חיילי צה"ל, ולו במחיר של פגיעה באזרחים פלסטינים.
2. **"דוקטרינת א-דאחיה"** להשגת הרתעה באמצעות שימוש בכוח מסיבי ובאופן בלתי-מידתי.

לפני כן נבחן את הנתונים השונים שפורסמו באשר למספרי ההרוגים הפלסטינים במהלך המבצע.

ג. הרג אזרחים: משחק המספרים

במהלך מבצע "עופרת יצוקה" נהרגו למעלה מאלף פלסטינים. אפילו האומדנים המינימליסטיים שפרסמה ממשלת ישראל מודים בהריגתם של 1,166 בני אדם בצד הפלסטיני.¹⁰ המרכז הפלסטיני לזכויות אדם (מפל"א) מצא שלמעלה מ-1,400 פלסטינים נהרגו,¹¹ והדוחות של בצלם, של אמנסטי ושל משלחת הבדיקה של הליגה הערבית נוקבים במספרים דומים.

מקור:	מפל"א ¹² / אל-בצלם ¹⁴	דובר צה"ל ¹⁵
תאריך	12.3.2009	9.9.2009
לוחמים	236	709
אזרחים	981	295
שוטרים	196	* -
גברים מסווגים	-	162
16-50 בגיל		
סה"כ הרוגים	1413	1166
אחוז לוחמים	16.7%	60.8%
אחוז אזרחים	69.4%	25.3%

* לפי צה"ל, כל השוטרים נמנו במניין הלוחמים.

כפי שניתן להיווכח, יש הבדל מהותי באומדני ההרוגים הפלסטינים בין דובר צה"ל לבין כל יתר המקורות. באשר לחלוקת הקורבנות לפי קבוצות אוכלוסייה, הופך ההבדל במספר ההרוגים לתהום פעורה. דובר צה"ל טוען שלמעלה מ-60% מן ההרוגים היו לוחמים, ו"רק" 25% היו אזרחים בלתי מעורבים. המקורות האחרים מצביעים על אחוז אזרחים

¹⁰ דובר צה"ל, נתוני הרוגים פלסטינים במבצע "עופרת יצוקה", 26 במרץ 2009:

<http://dover.idf.il/IDF/announcements/09/03/2601.htm>

¹¹ The Palestinian Centre for Human Rights (PCHR), **PCHR Contests Distortion of Gaza Strip Death Toll**, March 26, 2009:

<http://www.pchrgaza.org/files/PressR/English/2009/44-2009.html>

¹² שם. האומדנים של מפל"א ואל-מזאן דומים מאוד, והמספרים בטור זה הם ממוצעים בין שניהם.

¹³ Al Mezan Centre for Human Rights, **Cast Lead Offensive in Numbers**, table 2, page 7, August 2009:

<http://www.mezan.org/upload/8941.pdf>

¹⁴ בצלם, שם.

¹⁵ דובר צה"ל, שם.

גבוה בהרבה (55-65%). על פי דוחות אלה, למעלה מ-100 נשים פלסטיניות ו-300 ילדים פלסטינים נהרגו במהלך מבצע "עופרת יצוקה". איך ניתן להסביר פערים אלה, במיוחד לגבי חלקם של האזרחים הבלתי-מעורבים בכלל ההרוגים?

באופן טבעי, כל צד מעוניין להציג תמונה שונה של המבצע. ממשלת ישראל רוצה לטעון כי רוב ברור של ההרוגים היו מטרות צבאיות לגיטימיות, בעוד הפלסטינים מעוניינים להדגיש את השפעת המבצע על אזרחים. כפי שהוסבר במבוא, אחוז גבוה של אבידות אזרחיות יעניק משקל לטענה כי צה"ל לא כיבד את עקרונות ההפרדה והמידתיות.

בעוד המקורות האחרים סיפקו רשימה שמית של ההרוגים,¹⁶ על פי אמנסטי, סירבה ממשלת ישראל לספק רשימה כזו.¹⁷ לכן קשה לאשר את טענת ישראל כי רוב ההרוגים היו לוחמי אויב. בנוסף לכך, יש עוד היבטים מטרידים במתודולוגיה הישראלית לסיווג ההרוגים:

✚ ישראל רואה בכל השוטרים הפלסטינים, כולל שוטרים שהיו חניכי קורסים בעת הריגתם מייד עם תחילת המבצע ב-27 בדצמבר, לוחמים או לוחמים-בכוח. לעומת זאת, כל הארגונים הבין-לאומיים, ובכללם הצלב האדום, רואים במשטרה כוח אזרחי, אלא אם כן ניתן להוכיח כי אנשיה השתתפו בקרבות. בכל מקרה, המקורות האחרים דיווחו על שוטרים הרוגים בקטגוריה נפרדת מלוחמים או אזרחים. "סיפוחם" למניין הלוחמים על ידי דובר צה"ל מנפח באופן משמעותי את אחוז הלוחמים ההרוגים; **למעשה, ללא מניין השוטרים כלוחמים, היה גם דובר צה"ל מדווח על פחות מ-50% לוחמים בין ההרוגים.**

✚ ישראל רואה בכל אדם הקשור לחמאס לוחם. בדיוק כמו בעניין השוטרים, גישה זו סותרת את ההגדרה המקובלת של לוחם, ומגדירה מחדש אזרחים כלוחמים על פי השתייכותם הפוליטית, תוך הפרה ברורה של עקרונות המשפט ההומניטארי הבין-לאומי. נציג דובר צה"ל אמר לבי.בי.סי:

*"ההגדרה שלנו היא שכל מי שמעורב בטרור בתוך חמאס הוא מטרות תקפה. זה כולל מוסדות צבאיים מובהקים, וכן מוסדות פוליטיים המספקים מימון לוגיסטי ומשאבי אנוש לזרוע הטרור."*¹⁸

✚ לפי דובר צה"ל, 162 גברים בני 16 עד 50 לא סווגו, כלומר לא נמצא כל קשר ביניהם ללחימה, אפילו על פי ההגדרות הנרחבות שתוארו לעיל. הדבר מוכיח כי

¹⁶ לדוגמה: <http://www.pchrgaza.org/files/PressR/arabic/2008/list.pdf>

¹⁷ אמנסטי אינטרנשיונל, שם, עמ' 10.

¹⁸ BBC News, **Gaza Stories: Israeli Minister**, February 9, 2009.

http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/7878711.stm

על פי התפיסה של ממשלת ישראל כל גבר בגילאים אלה הוא "מחבל בפוטנציה" אלא אם הוכח אחרת. תפיסה זו מאפשרת לממשלת ישראל להוציא גברים בגילאים אלה מכלל קבוצת האזרחים הלא מעורבים.

ראוי לציין שיום אחד לפני האומדנים הרשמיים של דובר צה"ל, פרסמה יחידת התיאום והקישור עם עזה של צה"ל מסמך ובו מספרים שונים לגמרי.

מקור:	יחידת התיאום והקישור של צה"ל ¹⁹	דובר צה"ל
תאריך	25.3.2009	26.3.2009
לוחמים	כ-606	709
אזרחים	309	295
שוטרים	-	-
גברים "לא מסווגים" בגיל 16-50	כ-320	162
נהרגו בידי חמאס	14	-
לא-מזוהים אחרים	121	-
סה"כ הרוגים	1370	1166
אחוז לוחמים	כ-44.2%	60.8%
אחוז אזרחים	22.6%	25.3%

באורח פלא נמחקו בן-לילה מרשימות צה"ל כ-200 הרוגים פלסטינים, ולמעלה מ-100 מהנותרים "התגלו" לפתע כלוחמים. גם מספר האזרחים ההרוגים פחת אל מתחת לקו ה-300. מספר ההרוגים, אשר את שיוכם מתקשה צה"ל לזהות, התמעט בכ-300 נפש בתוך יממה. יתר על כן, האומדן הכולל של ההרוגים בגרסה הראשונה של צה"ל דומה מאוד לאומדנים של המקורות האחרים. העובדה שצה"ל סותר את עצמו בגרסתו השנייה, מבלי לספק כל מידע כיצד באו לעולם שני האומדנים, מטילה חשד כבד על הנתונים ממקור זה.

¹⁹ הארץ, גרסת צה"ל: כ-600 אנשי חמאס ו-309 אזרחים נהרגו במבצע בעזה, עמוס הראל, 25 במרץ 2009: <http://www.haaretz.com/hasite/spages/1073700.html>

ניתן להסיק מעבר לכל ספק סביר כי מספר האזרחים הפלסטינים זכאי-ההגנה שנהרגו במהלך מבצע "עופרת יצוקה" היה גדול ממספר הלוחמים ההרוגים, וכן כי אומדן ההרוגים הכולל של המקורות האחרים (כ-1,400 נפש) אמין בהרבה מזה של דובר צה"ל.

ד. מדיניות "אפס נפגעים"

1. "לא תיפגע שעה מראשו של חייל שלי"

גם אם נקבל את אומדני ההרוגים של דובר צה"ל, הרי הן מספר ההרוגים הכולל והן מספר האזרחים ההרוגים גדולים בהרבה ממספר ההרוגים בכל פעולה אחרת של צה"ל בשטחים הפלסטיניים הכבושים. כך לדוגמה במבצע "חומת מגן" ב-2002, שהייתה הפעולה ההרסנית ביותר של צה"ל בשטחים לפני מבצע "עופרת יצוקה", נהרגו קרוב ל-500 פלסטינים.²⁰

במאמר שהופיע ב-18 בינואר 2009 הצביע פרופ' יגיל לוי על שינוי בולט ביחס ההרוגים בין חיילי צה"ל לאזרחים פלסטינים בעזה מאז האינתיפאדה הראשונה.²¹ לוי טוען, שבאינתיפאדה הראשונה היה היחס כ-6 אזרחים פלסטיניים הרוגים על כל חייל הרוג, ובאינתיפאדת אל-אקצא עלה היחס ל-1:9. לאחר ה"התנתקות" של אוגוסט 2005 כבר הגיע היחס ל-1:33. במהלך מבצע "עופרת יצוקה", על פי אומדני בצלם, הגיע היחס ל-73 אזרחים פלסטינים הרוגים על כל חייל צה"ל שנהרג.

שוב נשאלת השאלה: מדוע נהרגו במבצע "עופרת יצוקה" כל-כך הרבה פלסטינים, ובהם כל-כך הרבה אזרחים?

בכירי הממשלה וצמרת צה"ל מצאו עצמם במהלך המבצע מול שני קהלי תקשורת שונים – הציבור הישראלי ודעת הקהל הבין-לאומית – והעבירו לקהלים אלה מסרים שונים, ואף סותרים זה את זה. מול העולם החיצוני ניסתה ממשלת ישראל להראות כי ההתקפה הייתה מידתית, וכי ננקטו צעדים לצמצום אבידות אזרחים והרס רכוש, כפי שראוי לעשות על פי עקרונות המשפט ההומניטארי הבין-לאומי. במהלך המבצע חזרו והדגישו גורמים ישראליים ממשלתיים, כי אף על פי שהמבצע מכונן נגד "ארגון הטרור חמאס" ולא נגד אזרחי רצועת עזה, הרי הלחימה מתנהלת בלב האוכלוסייה האזרחית – מצב אשר הוכתב על ידי חמאס. כן טענה ישראל, שאנשי החמאס מלכדו בתים וירו מתוך בתי-ספר.

בנוסף לכך הצביעו דוברים ישראלים על כך שצה"ל נקט מאמצים חסרי תקדים לצמצם אבידות אזרחים באמצעות אזהרות מראש: מיליוני עלונים שהוטלו מן האוויר, שידורי רדיו ואלפי שיחות טלפון לבתי אזרחים. כן נמסר כי חיילי צה"ל קיבלו הוראות לזהירות מרבית באזורים אזרחיים.

United Nations Press Release SG2077, **Report of Secretary-General on recent events in Jenin, other Palestinian cities**, August 1, 2002. Available at: <http://www.un.org/News/Press/docs/2002/SG2077.doc.htm>

²¹ הארץ, **מדוע גבר ההרג?**, מאת יגיל לוי, 18 בינואר, 2009: <http://www.haaretz.com/hasite/spages/1056373.html>

מצד שני, המציאות הפוליטית הפנימית, הכרוכה בדעת הקהל הישראלית, הכתיבה מדיניות אחרת לגמרי. שינויים שחלו בחברה הישראלית צמצמו את נכונותה לקבל את קורבנות המלחמה, כפי שמצביע פרופ' לוי.²² במקביל, הלגיטימציה להפעלת כוח מסיבי נגד פלסטינים בעזה הלכה והתחזקה בקרב הציבור הישראלי, במיוחד מאז ה"התנתקות" ועם התמשכותו של הירי מרצועת עזה לעבר מטרות אזרחיות בתחומי ישראל. במילים אחרות, דעת הקהל הישראלית, כפי שהשתקפה בתקשורת, תבעה תגובה רבת-עוצמה להתקפות הטילים על דרום הארץ, אבל בעת ובעונה אחת גם ציפתה **שאבידות צה"ל תצומצמנה למינימום**. הדרך העיקרית להגשים שני יעדים אלה הייתה להתיר לחיילים לפתוח באש לעבר כל דבר שחשדו כי עלול לסכן אותם, אף אם מבחינה אובייקטיבית לא היה איום של ממש לחייהם.

סימוכין לכך ניתן למצוא בעדויות חיילים שהשתתפו במבצע "עופרת יצוקה". כך לדוגמה, בהקלטה ששודרה בערוץ 10, מתדרך קצין זוטא את חייליו לפני הכניסה לעזה:

"אנחנו הולכים למלחמה. תהיו במודעות. אנחנו לא בבט"ש, אנחנו לא בשום דבר אחר.

אני רוצה אגרסיביות!

אנחנו עכשיו חושדים בבניין, אנחנו מורידים את הבניין!!
יש מישהו חשוד בקומה של הבית, אנחנו נעיף לשם פגז.
אין התלבטויות. אם זה אנחנו או הם, זה יהיה הם.

אין התלבטויות. בנאדם הולך לקראתנו, לא חמוש, ממשיך ללכת למרות שירינו באוויר, הבנאדם הזה מת.

אין התלבטויות. אף אחד לא מתלבט. שהטעויות יהיו על החיים שלהם, לא שלנו.
זה המודעות. מלחמה."²³

עדות נוספת לכך:

"כי הוא (המג"ד) אמר ואני באותו רגע הבנתי לגמרי למה הוא מתכוון, אני די הסכמתי איתו. הוא אמר: לא תיפגע שיערה מראשו של חייל שלי ואני לא מוכן להגיע למצב שחייל שלי מסתכן בגלל היסוס. אם אתה לא בטוח – תוציא כדור. יש ספק אין ספק. הבנו את זה ואמרנו שזה לא בגלל שאנשים רצו להרוג או בגלל האיקסים או התהילה, זה בגלל שרצו לשמור על חיי אדם בכל מחיר. כולנו

²² שם.

²³ חדשות ערוץ 10, ששי עם דרוקר ושלה, **עדויות מעזה**, 20 במרץ 2009 :
<http://news.nana10.co.il/Section/?SectionID=2176&pagenum=1>

יודעים, כולנו חיים פה במדינה ואנחנו יודעים שהבטן הרכה של המדינה זה הרגים בכל המלחמות ופשוט רצו לשמור על זה בצורה מושלמת.²⁴

תפיסה זו משקפת את הקוד האתי הבלתי-רשמי של צה"ל, שניסח פרופסור אסא כשר. קוד זה מובא באופן ברור במאמר שהופיע ב"הארץ" בפברואר 2009, ובו מובאת התייחסותו של כשר להתנהלות צה"ל במהלך מבצע "עופרת יצוקה":
"הנורמות שהמפקדים הפעילו בעזה היו בדרך כלל נכונות'. לדעתו, אין הצדקה לסכן חיי לוחמים כדי למנוע הרג אזרחים המתגוררים בשכונות לטרוריסט. הרמטכ"ל גבי אשכנזי, אומר כשר, 'מכיר טוב מאוד את העקרונות שלנו. מאז המסמך הראשון שגובש ב-2003 ועד היום.'"

הטיעון של כשר, בקיצור ובהפשטה, גורס שבאזורים שבהם אין לצבא שליטה אפקטיבית (כמו ברצועת עזה), הערך העליון העומד בפני המפקדים הוא השגת המטרה. אחריו עומדת מניעת סיכון לחיי חיילים, ולבסוף הימנעות מפגיעה באזרחי האויב...

'יש סכנה לחיי חיילים בעצם נוכחותם שם, בעצם העובדה ששלחנו אותם לשטח שבו פועלים צלפי אויב והונחו מטענים. מוצדק לשלוח את החייל לשם כדי להילחם בטרוריסט, אבל מדוע עלי להכריחו להסתכן בהרבה יותר מכך, כדי שלא ייהרג שכנו של הטרוריסט? אין לי תשובה לכך. מבחינת מדינת ישראל, השכן חשוב פחות. לחייל אני חייב יותר. אם זה השכן או חייל צה"ל, העדיפות היא לחייל'.²⁵

סדר עדיפויות זה מופיע כמעט מילה במילה בכתבת טלוויזיה שמצטטת מהתדריך שניתן לחיילי חטיבת הצנחנים על ידי מפקדה, אל"מ הרצל הלוי:
"קודם כול המשימה, אחר כך הגנה על חיי החיילים ולבסוף מזעור הפגיעה באוכלוסייה הפלסטינית."²⁶

²⁴ שוברים שתיקה, חיילים מספרים על "עופרת יצוקה", עזה 2009, עדות מס' 7, יולי 2009:

http://www.shovrimshatika.org/oferet/Hebrew_oferet.pdf

²⁵ הארץ, פרופ' אסא כשר: אם זה השכן או החייל, העדיפות היא לחייל, עמוס הראל, 6 בפברואר 2009 (הדגשות הוספו):

<http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1062105.html>

²⁶ חדשות ערוץ 10, אני לא מתבייש בשום דבר שעשיתי, 23 בינואר 2009:

<http://news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=611758&sid=126&typeid=1&pid=48>

(2) "טילי העשן עשויים לפעמים ליצור דליקות כתוצאות לוואי"

שאלות נוספות הדורשות תשובה: מדוע השתמש צה"ל בכלי נשק לא מבחינים? איך ליישב שימוש זה עם טענת ישראל שהקפידה לנסות להפחית את הנזק? דוגמה מרכזית ושנויה במחלוקת היא השימוש בנשק זרחני במרכזים אזרחיים.

דיווחים מהשטח ודיווחים של ארגוני זכויות אדם מתעדים את השימוש שעשה צה"ל בנשק זרחני ומציינים פגיעות ספציפיות כתוצאה מכך. למרות התיעוד טוענת ממשלת ישראל שאי אפשר להוכיח מעל לכל ספק את מטרת השימוש בכלי נשק זרחניים, ובאיזו מידה השתמשו בהם. היא אף מטילה ספק בדיווחים שעל פיהם נהרגו אנשים כתוצאה מהשימוש בהם. עם זאת יש לציין שבעת המבצע צה"ל מנע גישה לרצועה מנציגים מקבוצות כמו "רופאים לזכויות אדם" ומ-HRW, אשר פרסם דוח על השימוש בנשק זרחני.²⁷ באופן זה חיבל צה"ל ביכולת לתעד תיעוד מלא את גורמי ההרג השונים. התגובה הישראלית בתחילת המבצע הייתה שאין נשק זרחני בשימוש. ב-7 בינואר מסר דובר צה"ל ל-CNN:

"אני יכול לומר לך בוודאות שזרחן לבן בהחלט אינו בשימוש".²⁸

פיטר הרבי, ראש היחידה לנשק של הוועדה הבין-לאומית של הצלב האדום, העניק ריאיון – למרות המדיניות של הימנעות ממתן הצהרות פומביות – בעקבות אמירות ישראליות שלפיהן לא מצאה הוועדה כל שימוש בלתי חוקי בנשק זרחני במהלך המבצע. הרבי נמנע מלהתייחס במפורש למקרים פרטניים של שימוש בנשק כזה, אולם מבהיר מהו שימוש בלתי-חוקי בנשק זרחני:

" השימוש בזרחן לבן כנשק מבעיר, כלומר, על מנת להצית מטרות צבאיות, נתון להגבלות נוספות. השימוש בכלי נשק עם זרחן לבן נגד כל מטרה צבאית בתוך ריכוזי אזרחים – אסור, אלא אם כן המטרה הצבאית מובדלת באופן ברור מהאזרחים. השימוש בכלי נשק דליקים המושלכים מהאוויר כנגד מטרות צבאיות בתוך ריכוז אזרחי – פשוט אסור. איסורים אלה כלולים ב'פרוטוקול 3 של האמנה על כלי-נשק קונבנציונליים מסוימים'.²⁹

²⁷ Human Rights Watch, *גשם של אש*, מרץ 2009: <http://www.hrw.org/en/reports/2009/03/25-0>

²⁸ ראה CNN, *Group Accuses Israel of Firing White Phosphorus into Gaza*, 12 בינואר 2009:

<http://edition.cnn.com/2009/WORLD/meast/01/12/white.phosphorus/index.html>

²⁹ ICRC, *Phosphorous weapons – the ICRC's view, Interview with Peter Herby*, January 17, 2009,

accessed September 3, 2009.: <http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/html/weapons-interview-170109>

אין צל של ספק שצה"ל פוצץ טילי עשן זרחני במרכזים עירוניים, שבהם לא ניתן להבחין בין מטרות אזרחיות לצבאיות. נוסף על עדויות של פלסטינים וצילומים שונים המראים תחמושת כזו מומטרת על רחובות עזה, ישנה גם עדותה של ממשלת ישראל עצמה:

"פגזי הסיכוך שימשו את צה"ל לשימושים צבאיים בלבד (למשל, להסתיר יחידות שריון מיחידות נ"ט של חמאס באזורים העירוניים של עזה), ולא כווננו כנגד אזרחים. השימוש במסכי עשן היה יעיל מאוד בהסתרת יחידות צה"ל ושיבוש קווי הראיה של האויב."³⁰

הצהרה זו מתאימה לסדר העדיפויות שצה"ל קבע לחייליו: קודם כול בצעו את המשימה, אחר כך שמרו על חייכם, ורק לאחר מכן מזערו את הפגיעה באזרחים פלסטינים. כשצה"ל בחר להשתמש בנשק זרחני באופן שסיכן אזרחים, הוא פעל בדיוק בהתאם לתורת הלחימה שלו.

ישראל טוענת כי נשק זרחני שימש רק כמסך עשן ולא למטרות אחרות:

"התחמושת שימשה רק למטרה שלה היא נועדה, כלומר ליצור מסכי עשן, ולא לתקוף אנשים או להרוס מבנים."³¹

אך לפי עדויות של חיילי צה"ל שהשתתפו במבצע, שימשה התחמושת, לכל הפחות, לשם פיצוץ מבנים שנחשדו כממולכדים, שוב בהתאם למדיניות ה"אפס נפגעים" לחיילי צה"ל:

"הסיפור היה שהיה בית שיש חשש כבד שהוא ממוטען והיה מודיעין על מנהרות ודברים כאלה. כמוכן שירו פגז, זה לא עשה יותר מדי, לא נתן אינדיקציה שרצינו, אז הוחלט על הכוונה של תותחנים למעשה, שהם אלה שיורים את הזרחן, על אותו בית. זה מה שקרה בפועל. לא זוכר אם ירו פגז אחד או כמה, אני חושב שכמה. הוא העלה את הבית הזה באש. בהמשך היו גם פיצוצי משנה ושיגורים לעבר ישראל וזה היה בית שהחשש לא היה לריק. אבל בפירוש השתמשו שם בעשן מתפוצץ.

הזרחן פגע רק בבית?

לא יודע להגיד. אני ראיתי את זה כי הייתי בשמירה באותו לילה, זה יוצר מין מטרייה כזאת. זה מתפוצץ כמה עשרות מטרים בודדים מעל הבית ויוצר מן מטרייה אש על הבית. להגיד לך שזה מדויק על המטר? כדרכם של תותחנים זה בטוח לא

³⁰ The Operation in Gaza: Factual and Legal Aspects, שם, פסקה 415.
³¹ שם, פסקה 419.

מדויק על המטר, אבל אני יודע שקצין הארטילריה אמר שהפגיעה הייתה מדויקת.³²

(3) "נקטנו בכל אמצעי הזהירות האפשריים"

בהצהרותיהם הרשמיות מתחילת מבצע "עופרת יצוקה" ואילך, בעיקר כלפי העולם החיצון, הציגו גורמים ישראליים רשמיים תמונת מצב שעל פיה פעולות צה"ל מתבצעת בהתאם למשפט ההומניטארי הבין-לאומי, ותוך השקעת מאמצים ניכרים בצמצום הנזק לאזרחים:

"מסמך זה דן בדילמות הקשות שנכפו על ישראל, בשל עימות עם יריב המשתמש באוכלוסייה האזרחית שלו כמגן. המסמך מפרט את אמצעי הזהירות הנרחבים בהם נקט צה"ל כדי למנוע או למזער את הנזק לאזרחי עזה, ועם זאת להשיג את המטרה ההכרחית של עצירת אש הטילים והמרגמות הבלתי-נפסקת של חמאס על אזרחים ורכוש ישראלים. לא זו בלבד שצה"ל בדק וחזר ובדק מטרות, והשתמש בתחמושת המינימלית הדרושה להשגת מטרות צבאיות לגיטימיות. צה"ל הפעיל גם מערכת מורכבת של אזהרות, כולל אזהרות כלליות לאזרחים (דרך שידורים ועלונים) על מנת למנוע או לצמצם נוכחות אזרחים באזורים ובמתקנים ששימשו את חמאס, אזהרות אזוריות לאזרחים לעזוב אזורים ספציפיים לפני פעולות צה"ל שם, ואזהרות נקודתיות לאזרחים (דרך שיחות טלפון ויריות אזהרה אל גגות) על מנת שיפנו בניינים מסוימים שסומנו כמטרות תקיפה. צה"ל הצניח יותר מ-2.5 מיליון עלונים, וביצע יותר מ-165,000 שיחות טלפון להזהיר אזרחים להתרחק ממטרות צבאיות."³³

אין ספק שחמאס וגורמים פלסטינים אחרים ביצעו פשעי מלחמה, הן בירי אל עבר אוכלוסייה אזרחית ישראלית, והן בירי מתוך אוכלוסייה אזרחית פלסטינית.

עם זאת, נשוב ונזכיר כי על פי המשפט ההומניטארי הבין-לאומי, העובדה שצד אחד של העימות מפר את הכללים אין בה משום לגיטימציה להפרות של הצד השני.³⁴ על פי הפרוטוקול הנלווה לאמנות ז'נבה 1977, כל המתכנן התקפה צבאית חייב לנקוט בכל האמצעים האפשריים, כולל בבחירת אמצעי התקיפה, על מנת למזער כל נזק לאזרחים –

³² שוברים שתיקה, שם, עדות מס' 27.

³³ The Operation in Gaza: Factual and Legal Aspects, שם, פסקה 8.

³⁴ International Committee of the Red Cross (ICRC), Customary Law Rules, Rule 140:.

³⁴ [http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/customary-law-rules-291008/\\$FILE/customary-law-rules.pdf](http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/customary-law-rules-291008/$FILE/customary-law-rules.pdf)

לחיי השגרה שלהם, לגופם ולרכושם.³⁵ ברור כי מחברי הציטוט דלעיל מטעם ממשלת ישראל מודעים היטב לכללים אלה, ועל פי דבריהם הקפיד צה"ל על עמידה בהם. האם גם האירועים והדיווחים מן השטח משקפים תמונה זו? להלן מקרה מבחן.

מקרה מבחן: עלוני חיל האוויר והפצצת רפיח – כרוניקה של "אזהרות" צה"ל לאזרחים במהלך מבצע "עופרת יצוקה"

כאמור לעיל, ממשלת ישראל טוענת שחיל האוויר פיזר 2.5 מיליון עלוני אזהרה לפני התקפות צה"ל. עם זאת, מקורות שונים מדווחים שהעלונים פוזרו על פני כל רצועת עזה, אך לא מסרו כל מידע לתושבים לאן הם אמורים להתפנות. בהתחשב בגודלה המוגבל של הרצועה, העלונים היו חסרי תועלת.³⁶ יתר על כן, לא פעם הותקפו חלקים נרחבים מהרצועה בו-זמנית, תוך חסימת גבולותיה, כך שמבחינה אובייקטיבית לא היה לאזרחים לאן להימלט.³⁷

דוגמה מאלפת הממחישה בעיות אלה, היא ההפגזה המסיבית של כל אזור רפיח ב-7 בינואר 2009, כפי שהשתקפה בשידורי החדשות של כל שלושת ערוצי הטלוויזיה הישראלית במהלך התקיפה.

19:36 אהוד יערי (ערוץ 2): עכשיו הדרישה של צה"ל בהודעה ואמצעים אחרים לתוך רפיח או ליתר דיוק לשכונות של רפיח שנושקות לציר פילדלפי, לפנות את הבתים תוך חצי שעה, היו כרוזים מהבוקר, עכשיו זה תוך חצי שעה.

19:48 יערי: בשכונות ברפיח לתושבים יש עוד 13 דקות, אבל הם כבר שומעים הפגזות.

20:07 יערי: אני מתקן את עצמי. האולטימטום ל-30,000 תושבי רפיח, לפי הערכה, תושבי העיר רפיח לאורך ציר פילדלפי מהים עד מעבר רפיח נדרשים לעזוב את בתיהם לפי הכרוזים עד 8 בבוקר. טעות שלי, אני מתקן אותה, אנחנו לא יודעים לומר אם התחילה תנועה של אוכלוסייה. הם שומעים קולות של הרעשה שם.³⁸

20:24 יואב לימור (ערוץ 1): תקיפה משמעותית עם הרבה תחמושת ומטוסים.³⁹

³⁵ סעיף 57, פסקה (ii) (a) 2.

³⁶ אמנסטי אינטרנשיונל, שם, עמ' 49.

³⁷ שם.

³⁸ חדשות ערוץ 2, 7 בינואר 2009.

³⁹ <http://www.mako.co.il/vod-index/news-news-2009/jan/VOD-53e0fc874e2be11004.htm>

³⁹ מהדורת מבט, ערוץ 1 (מוקלט), 7 בינואר 2009.

20:25 אלון בן-דוד (ערוץ 10): בעוד שאנחנו רואים את התמונות האלה, אנחנו מתחילים לקבל דיווחים על תקיפה מסיבית של חייל האוויר על רפיח. ממש בדקות אלה אחרי ש-150000 כרוזים הושלכו מעל איזור רפיח, אגב צריך לומר שאין להם כל כך הרבה לאן לברוח, אבל צה"ל יוצא הערב שוב למתקפה.

שוב אני אומר שקצת מוזר להגיד לאנשים שגרים ברצועה הצרה של עזה לברוח כי אין כל כך לאן, צה"ל ביתר את הרצועה באמצע, מרפיח אפשר לברוח רק למצרים, וכרגע חיל האוויר פועל שם.⁴⁰

20:40 דובר צה"ל: אני יכול לאשר שחיל האוויר הטיל כרוזים מעל הבתים ברפיח.

22:27 אלון בן-דוד: צעד חריג שצה"ל קורא לתושבים של עיר שלמה לפנות את הבתים שלהם, לעזוב את העיר, וזה מה שעשה חיל האוויר בסביבת השעה שש. התושבים נקראו לעזוב את הבתים. לא ברור כמה הם נענו לקריאה הזו בשעה האחרונה. אין ספק, האדמה רועדת ברפיח עם עשרות טונות של פצצות שחיל האוויר מטיל על ציר פילדלפי. גם במרכז הרצועה צה"ל פועל.

22:31 צבי יחזקאלי (ערוץ 10) מביא תרגום נוסח שלם של הכרוזים שפוזרו: "נבקש את תושבי רפיח: איזור בלוק G, מחנה פליטים יעבד..., שזה כל האזורים של הגבול, לפינוי בתיהם במהרה בשל פלישה קרקעית והתקפה מהאוויר. אנחנו נותנים לכם עד מחר בשעה 8:00 בבוקר לעשות את זה. תתחילו עכשיו, תסיימו בבוקר". לפי הודעה זו צה"ל מבקש מהם לפנות את בתיהם לא רק בגלל ההפצצה, אלה גם בשל פלישה קרקעית לאזור ציר פילדלפי. זו הודעה שנקראה מדף שפיזר צה"ל באלפים באזור רפיח.

לפינוי אירוע רחב-היקף ומתועד בבירור בזמן אמת, אשר ניכר בו כי האזהרות לאזרחים והכוונה למזעור נזקים לא היו אלא מס שפתיים. באופן פרטני:

1. האזהרות לא ציינו לאן ניתן להתפנות בבטחה.
2. על פי התקשורת הישראלית, בכל מקרה לא היה לאזרחים לאן לברוח.

⁴⁰ חדשות ערוץ 10, המהדורה המרכזית, 7 בינואר 2009:
<http://news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=607889&sid=126&typeid=1&pid=48>

3. ההתקפה החלה כמעט 12 שעות לפני מועד פקיעת האולטימטום על פי "האזהרות".

4 "מי שמסתובב ברחוב איננו תמים, דמו בראשו"

על פי הצלב האדום, אין די במתן אזהרות בכדי להסיר מן הכוח התוקף את האחריות לוודא שאזרחים אינם נמצאים באזור התקיפה. לפי עדויות חיילים, לא בוצע וידוא כזה: "אם מזהים משהו שלא אמור להיות – תירו. אומרים לנו שחיל האוויר חילק פליירים ולהגיד לכולם ללכת לעיר עזה. אם יש מהקו הזה אנשים – הם לא אמורים להיות שם".

שאלה: "אתה יודע, זה עיר, חילקו פליירים אבל אנשים צריכים לצאת, ברור שתהיה תנועה של אזרחים. זה לא שטח של חיילים, אנשים גרים שם. אף אחד לא התייחס לזה בתדריכים, המפקדים, מישהו? הבדילו בין אנשים לאזרחים, כאלה שבורחים לכיוון שלכם? יש הרבה תרחישים".

תשובה: "נכון, לא הייתה התייחסות יותר מדי לעניין חפים מפשע".⁴¹

"... זה בעצם היה לש"ב (לוחמה בשטח בנוי). זה ההבדל בין לש"ב ובין עימות מוגבל. לש"ב אומר שאדם זה אויב, אין הבדל בין חף מפשע לאויב. היה פשוט לוחמה בשטח בנוי לכל דבר..."

בגדול, התושבים ירדו. היינו אומרים להם לכו לשם, מצביעים להם לאיזשהו כיוון ואומרים להם לכו לשם. הם היו אומרים: זה הבית שלנו, אין לנו לאן ללכת ואנחנו... זה היה ההוראה, אם לא גדודית אז חטיבתית או כלל-צה"לית. אני לא יודע אבל זה לא משהו שהמ"מ או המ"פ החליטו באותו רגע. זה היה ברור כשנכנסנו שהם לא נשארים בבית. כיוונו אותם לאזור מסוים בתקווה שהם לא ייפגעו שם".⁴²

במילים אחרות, מפקדים רבים בשטח הורו לאזרחים אשר נמצאו בבתיים להתפנות לרחוב. תא"ל (מיל.) צבי פוגל, שהיה מפקד מרכז האש במהלך מבצע "עופרת יצוקה", והאחראי למדיניות הירי במהלכו, הבהיר באופן חד-משמעי מה יקרה לכל המתפנה מביתו אל הרחוב:

⁴¹ שוברים שתיקה, שם, עדות מס' 8.
⁴² שם, עדות מס' 7.

"פוזרו כרוזים, העברנו מסר ברדיו המקומי ובטלוויזיה המקומית, היה ברור שמי שאיננו שותף למעגל הלחימה או שמתפנה או שנשאר בתוך הבית, לא מסתובב ברחובות. ולכן, נשמע לי הגיוני שמי שמסתובב ברחוב איננו תמים, דמו בראשו."⁴³

הצהרות רשמיות מפי בכירי צה"ל אחרים מאששות את גרסתו של פוגל. בכתבה על מבצע "עופרת יצוקה" מ-16 במרץ 2009, מדווחות חדשות ערוץ 10 כיצד נמסרו הוראות הפתיחה באש של צה"ל לועדת החוץ והביטחון של הכנסת בזמן המבצע:

"לפני הכוחות ילך 'עמוד אש' אדיר. אחרי הירי, האזהרות, מי שנשאר במקום, אחד השטחים הצפופים בעולם, הוא או מחבל או יודע מה המחיר."⁴⁴

כלומר, הוראות הפתיחה באש היו למעשה שכל הנמצא ברחובות, ללא קשר למעמדו, וגם אם יצא לרחוב בהוראת מפקד צה"ל בשטח, מסומן כמועמד להריגה. ההוראות שניתנו לאזרחים עזתים לצאת מבתיהם הפכו רבים מהם, אולי לא בכוונת מכוון אבל בהחלט מתוך רשלנות רבתי, למטרות לתקיפה בידי כוחות אחרים של צה"ל.

לאור כל זאת, אין להימלט מן המסקנה שבעת מבצע "עופרת יצוקה" ראה צה"ל בשמירת ביטחון חייליו משום ערך עליון, ולעומת זאת הזניח את ביטחונם של אזרחים פלסטיניים, בהתאם לתורת הלחימה של אסא כשר.

⁴³ ערוץ 10, שישי עם דרוקר ושלה, עדויות מעזה, שם.
⁴⁴ שם.

ה. "דוקטרינת א-דאחיה"

(1) "זו התוכנית. והיא כבר אושרה"

מדיניות זו של שמירה על חיי החיילים, גם במחיר של פגיעה בחפים מפשע, עדיין אינה יכולה להסביר את המספר הרב של הרוגים בשבוע הראשון של המלחמה, שגבה את חייהם של 470 פלסטינים. הלחימה בשבוע זה התבססה על תקיפות מהאוויר ומהים ועל הפגזות ארטילריות מרחוק, ואילו כוחות חי"ר החלו לפעול בתוך הרצועה רק ב-3 בינואר 2009. לפיכך, הכרחי שנחפש הסבר מקיף יותר לעוצמת ההרס וההרג במהלך "עופרת יצוקה". תשובה חלקית נמצאת במלחמת לבנון השנייה.

תוצאותיה של המלחמה בלבנון בקיץ 2006 השפיעו רבות על רצונו של הציבור הישראלי להגן על עצמו ועל חיילי צה"ל. ניסיונותיו של צה"ל במשך 34 ימי הלחימה למנוע מחזבאללה לשגר טילים לעבר ישראל העלו חרס ותסכול גובר, ו-44 אזרחים ישראלים נהרגו. טראומטית עוד יותר הייתה העובדה ש-119 חיילים ישראלים נהרגו במהלך המלחמה.⁴⁵ התסכול הציבורי היה עד כה עמוק, עד שהיה צורך למנות ועדה (ועדת וינוגרד) לבדיקת כישלונות המלחמה.

שנתיים מאוחר יותר, בראשית אוקטובר 2008, חשף אלוף פיקוד הצפון גדי אייזנקוט בריאיון *בידיעות אחרונות* את מה שכינה "דוקטרינת א-דאחיה":

"מה שהיה ברובע א-דאחיה בבירות ב-2006 יקרה בכל כפר שממנו יירו לעבר ישראל. נפעיל עליו כוח לא פרופורציונאלי ונגרום שם נזק והרס אדירים. מבחינתנו לא מדובר בכפרים אזרחיים אלא בבסיסים צבאיים."

"זו לו המלצה, זו התוכנית. והיא כבר אושרה".⁴⁶

הצהרותיו של אייזנקוט הושמעו כשנתיים לאחר תום המלחמה בלבנון, שבמהלכה ביצע חיל האוויר יותר מ-10,000 הפצצות, אשר גרמו למותם של למעלה מ-1,100 בני אדם ולפציעתם של כ-4,000. בנוסף לכך, נהרסו רבבות בניינים.⁴⁷

אייזנקוט עצמו אומר באתו מאמר:

⁴⁵ משרד החוץ, *Israel-Hizbullah conflict: Victims of rocket attacks and IDF casualties*, <http://www.mfa.gov.il/MFA/Terrorism+Obstacle+to+Peace/Terrorism+from+Lebanon+Hizbullah/Israel-Hizbullah+conflict+Victims+of+rocket+attacks+and+IDF+casualties+July-Aug+2006.htm>

⁴⁶ ידיעות אחרונות, *לא יהיו לי תירוצים*, אלכס פישמן ואריאלה רינגל-הופמן, 3 באוקטובר, 2008.

⁴⁷ אמנסטי אינטרנשיונל, *"Lebanon: Deliberate destruction or 'collateral damage'?"*, אוגוסט 2006, עמ' 2: <http://www.amnesty.org/en/library/info/MDE18/007/2006>

"במלחמת לבנון השנייה הפעלנו היקפי חימוש גדולים. איך נהרסו 120,000 בתים?"⁴⁸

הדוקטרינה מכונה על שם רובע א-דאחיה: שכונה שיעית גדולה בביירות, ומעוז החזבאללה. לפי דיווחים רבים, רובע א-דאחיה נהרס ברובו במהלך המלחמה.

בסמיכות זמנים לפרסום הריאיון עם אייזנקוט, פרסם אל"מ (מיל.) ד"ר גבריאל סיבוני, במסגרת המכון למחקרי ביטחון לאומי באוניברסיטת תל-אביב, מאמר שכותרתו: "תפיסת המענה לאור מלחמת לבנון השנייה: מהלומה לא פרופורציונאלית".⁴⁹ יצוין כי המכון שבמסגרתו פורסם המאמר משקף את הזרם המרכזי של החשיבה הצבאית בישראל. במאמר מבטא סיבוני תפיסה זהה לזו של אייזנקוט, תוך שהוא מסביר אותה ביתר פירוט: "מיד עם פרוץ עימות יידרש צה"ל לפעול במהירות, בנחישות ובעוצמה חסרת פרופורציה לאיום ולפעולתו של האויב. זאת כדי לפגוע ולהעניש, בהיקפים שיחייבו תהליכי שיקום ארוכים ויקרים. פגיעה זו חייבת להתממש בזמן קצר ככל האפשר תוך העדפת פגיעה בנכסים על פני המרדף אחר כל משגר. הכתובת לענישה זו צריכה להתייחס לגורמים המחליטים ובעלי הכוח... יש לפגוע במרכיבי היכולת הצבאית של ארגון חזבאללה, אולם לצד זה גם לפגוע באינטרסים הכלכליים, ומוקדי הכוח האזרחיים עליהם מתבסס הארגון."

ובהמשך המאמר מבהיר סיבוני כי:

"אימוץ גישה זו תקף גם לאיום בעזה, שם יידרש צה"ל להכות מכה קשה בחמאס ולהמנע ממשחקי חתול ועכבר עם משגרי קסאם. אין לצפות מצה"ל להפסיק את הירי על העורף הישראלי באמצעות פגיעה פיזית במשגרים, הירי יופסק בעקבות הפסקת אש."

התפיסה הצבאית שבבסיס "דוקטרינת א-דאחיה" מתמודדת עם לחימה א-סימטרית נגד אויב שאינו גוף צבאי רשמי, ואשר נמצא בקרב אוכלוסייה אזרחית. היא נובעת בין היתר מהרצון להימנע מהידרדרות למלחמת גרילה מתמשכת. על פי תפיסה זו, ישראל צריכה להפעיל כוח אדיר ללא יחס לחומרת פעולותיו של האויב. זאת, כפי שניווכח בהמשך בדבריו של האלוף (מיל.) גיורא איילנד, על מנת שהאוכלוסייה האזרחית של האויב תיפגע באופן שיגרום לה לפנות נגד הכוחות החמושים. מדיניות זו מכוונת ליצור הרתעה, לגרום

⁴⁸ ידיעות אחרונות, שם.

⁴⁹ מכון למחקרי ביטחון לאומי, תפיסת המענה לאור מלחמת לבנון השנייה: מהלומה לא פרופורציונאלית, גבריאל סיבוני, <http://www.inss.org.il/heb/research.php?cat=92&incat=&read=2219>: 2008, 1 באוקטובר

פחד מפני פעולות עתידיות נגד ישראל, באמצעות זריעת אימה, הרס וחורבן של התשתיות האזרחיות והצבאיות, במידה שתחייב פעולות שיקום ממושכות ויקרות ש"וציאו את החשק" לפעול נגד ישראל.

(2) "ביכולתנו לזרוע הרס"

כדי להבין את ההקשר שבו התרחש מבצע "עופרת יצוקה", עלינו לבחון כיצד יושמו עקרונות הדוקטרינה. לפי דוקטרינת א-דאחיה, ישראל תשיג הרתעה לא על ידי תקיפת משגרי טילים ספציפיים, אלא על ידי שימוש בכוח לא מידתי, שישפיע על התנהגות אויביה.

אל"מ עופר לוי, סגן מפקד חטיבת גבעתי, שפעלה בשכונת זייתון בעיר עזה במהלך המתקפה הקרקעית, ציין:

"הלחימה שלנו הייתה מאוד מאוד אגרסיבית. עם הרבה מאוד אש, הרבה מאוד ברמות שחיילים, לוחמים ומפקדים ותיקים בכירים לא מכירים. עם סיוע ישיר של מטוסי קרב, מסוקים, מכל הבא ליד."⁵⁰

ב-16 בינואר 2009 שידר הכתב הצבאי של ערוץ 10, אלון בן-דוד, ראיון עם טייס חיל האוויר הישראלי במהלך מבצע "עופרת יצוקה":

אלון בן-דוד: "בכל תולדותיה המדממים של עזה מעולם לא נחתו עליה כמויות כאלה של חומרי נפץ כמו בשלושת השבועות האחרונים. חיל האוויר, קבלן הביצוע המצטיין של צה"ל, ביצע קרוב ל-2,500 תקיפות ברצועה, כלומר, בחישוב זהיר, חיל האוויר לבדו המטיר על עזה משהו כמו אלף טונות של חומרי נפץ."

מיכה, סגן מפקד טייסת F-15: "אני לא חושב שנכון להחזיר בקסאם על קסאם. אנחנו שמונה שנים התאפקנו, והראינו תגובה מידתית ואף פחות מכך. אבל אני חושב, עוד פעם, זה המחשבות שלי, אבל הגיע הזמן לעשות מעשה שייפסק הדבר הזה, ואם צריך להפעיל את כל כוח האש שלנו, נפעיל אותו."⁵¹

אלון בן-דוד: "וישראל לא מנסה להסתיר שהיא מגיבה בצורה לא מידתית."⁵¹

⁵⁰ חדשות ערוץ 2, 8 בינואר 2009: <http://www.mako.co.il/vod-index/news-news-2009/jan/VOD-addc0766de7be11004.htm>

⁵¹ חדשות ערוץ 10, שומרים עלינו מלמעלה, ששי עם דרוקר ושלה, 16 בינואר 2009: <http://news.nana10.co.il/Section/?SectionID=2176&pagenum=4>

ואולם, האינדיקציה הברורה ביותר לכוונות ישראל באה מראש הממשלה אהוד אולמרט. ב-25.12.09, במהלך הימים שהובילו למבצע "עופרת יצוקה", מסר אולמרט אזהרה ברורה לציבור ברצועת עזה:

"אני אומר להם להפסיק את זה. אנחנו חזקים יותר; יישפך שם עוד דם. יש לנו כוח, כוח עצום; ביכולתנו לזרוע הרס".⁵²

בדברי סיכום לאחר המבצע חזר אולמרט על דוקטרינת ההרתעה של ישראל:
"התגובה תהיה דיספרופורציונלית. אנחנו לא נחזור לכללי המשחק שארגוני הטרור ניסו להכתיב".⁵³

לפי הדוקטרינה, הרס נרחב הוא מרכיב הכרחי ביצירת הרתעה. לא רק מתקנים צבאיים יינזקו, והנזק לא יוסבר רק בצרכים צבאיים הכרחיים. גם תשתית אזרחית תינזק, כך שהשיקום יהיה יקר וממושך. לאור זאת, אפשר להבין מדוע ישראל פגעה במכוון במבני ממשל וציבור בתחילת מבצע "עופרת יצוקה", ולא רק במטרות צבאיות.

בסדרת הודעות בתחילת המבצע ציין דובר צה"ל פעמים רבות את רשימת המטרות:

- "מטוסי קרב של חיל-האוויר תקפו במהלך הלילה בניינים בקריית ממשלת החמא"ס בשכונת תל אל-הווא שבעיר עזה... במסגרת התקיפה הותקפו שלושה מבנים בני שבע קומות המהווים את קריית הממשלה של החמא"ס".⁵⁴

- "הלילה (ד') תקפו מטוסי חיל-האוויר את משרדו של ראש ממשלת חמא"ס, איסמעיל הנייה, בקריית הממשלה בעיר עזה, שהיווה יעד שלטוני אסטרטגי ושימש כמרכז לתכנון תמיכה ומימון פעילות טרור כנגד ישראל.

עוד הותקפו משרדי מועצת השרים באותו אזור, המשמשים כמזכירות משרדי ממשלת חמא"ס...

צה"ל ימשיך ויתקוף כל תשתית ומבנה המשמשים את ארגון הטרור חמא"ס, ויפעל כנגד ארגוני הטרור וכנגד כל מי שנותן חסות לטרור".⁵⁵

⁵² חדשות ערוץ 10, המהדורה המרכזית, 25 בדצמבר, 2008: <http://news.nana10.co.il/Section/?SectionID=2174&pagenum=99>, אוהזר ב-28 בספטמבר 2009.

⁵³ חדשות ערוץ 2, 1 בפברואר 2009:

<http://www.mako.co.il/news-military/security/Article-34a141791e03f11004.htm>

⁵⁴ ראה הודעות דובר צה"ל, חיל האוויר תקף הלילה בניינים בקריית ממשלת החמא"ס, 30 בדצמבר 2008:

<http://dover.idf.il/IDF/announcements/08/12/3002.htm>

⁵⁵ הודעות דובר צה"ל, תקיפת משרדי איסמעיל הנייה בעזה, 31 בדצמבר 2008:

<http://dover.idf.il/IDF/announcements/08/12/3102.htm>

• "דובר צה"ל מוסר כי מבדיקה שנערכה זמן קצר לאחר תקיפת שלושת מבני קריית הממשלה של חמא"ס ברצועת עזה הלילה (ג'), עולה כי המבנים נפגעו והוצאו לחלוטין מכלל שימוש. כזכור, תקפו מטוסי קרב של חיל-האוויר את שלושת המבנים בני שבע קומות בשכונת תל הווא, המהווים את קריית ממשלת החמא"ס ובהם רוכזה פעילות השלטון ותמיכתו במימון, בתכנון ובביצוע טרור.

בתקיפה זו, כאמור, הותקפו ונהרסו משרדיהם של השרים, סגני השרים והפקידות הבכירה של משרד האוצר, משרד החוץ, משרד העבודה, משרד הבינוי והשיכון של חמא"ס.⁵⁶

כדי לוודא שההרס יהיה מוחלט, ובכך להפוך את מלאכת השיקום ליקרה וכואבת, המטוסים תוקפים שוב:

"זמן קצר לאחר התקיפה הראשונית, שבו המטוסים ותקפו פעם נוספת על מנת לוודא שהמבנים לא יהיו כשירים עוד לשימוש."⁵⁷

ההצהרות החוזרות והנשנות מצד בכירים ישראלים מבהירות, שהם אינם מבחינים בין המרכיב הצבאי למרכיב האזרחי של החמאס. דובר צה"ל, תא"ל אבי בניהו, שב והדגיש את הפגיעה המכוונת במטרות ממשל אזרחיות:

"יש פגיעה בכל מערכי החמאס. ראינו בימים הראשונים שפגענו במשטרה, בכוחות הביטחון, בסמלי שלטון, במנגנוני שלטון..."⁵⁸

"יעדי המבצע הם להכות קשה בארגון החמאס, בזרוע הצבאית ובממשל."⁵⁹

גם דוברי ממשלת ישראל חזרו על ההצהרות בדבר מדיניות ההרס של התשתית הממשלתית. ב-4 בינואר 2009 הצהיר עובד יחזקאל, מזכיר הממשלה:

"מבחינת השלטון המדיני לא נותר הרבה... נהרסו בנייני ממשל, הפרלמנט ומשרדי ממשל."⁶⁰

המשנה לראש הממשלה, חיים רמון, הוסיף:

"פגענו ביכולת המשילות של החמאס... אי אפשר לקבל קיומה של חמאסטן."⁶¹

⁵⁶ ראו הודעות דובר צה"ל, תקיפת מבני קריית הממשלה הלילה, 30 בדצמבר 2008: <http://dover.idf.il/IDF/announcements/08/12/3007.htm>

⁵⁷ שם.

⁵⁸ חדשות ערוץ 2, 7 בינואר 2009:

<http://www.mako.co.il/vod-index/news-news-2009/jan/VOD-53e0fc874e2be11004.htm>

⁵⁹ ערוץ 1, מבט להדשות (מוקלט), 4 בינואר 2009.

⁶⁰ חדשות ערוץ 10, המהדורה המרכזית, 4 בינואר 2009:

<http://news.nana10.co.il/Section/?SectionID=2174&pagenum=96>. אויזר ב-28 בספטמבר 2009.

⁶¹ חדשות ערוץ 2, 7 בינואר 2009:

<http://www.mako.co.il/vod-index/news-news-2009/jan/VOD-9a94e78f433ae11004.htm>

3) לא משאירים אבן על אבן

ההרס לא הוגבל להתקפות על מוסדות ממשלתיים. משרד האו"ם לענייני תיאום עניינים הומניטאריים (OCHA) העריך כי 3,914 בניינים הושמדו. 21,000 יחידות דיור נהרסו או ניזוקו קשות, וכ-51,000 בני אדם נעקרו ממה שהיה ביתם.⁶²

דוח הוועדה העצמאית מטעם הליגה הערבית סיכם כך:

"הרס רב לרכוש נגרם במהלך המתקפה. יותר מ-3,000 בתים נהרסו ויותר מ-11,000 ניזוקו. 215 מפעלים ו-700 בתי עסק פרטיים נהרסו או ניזוקו קשות. 15 בתי חולים ו-43 מרכזי טיפול רפואי נהרסו או ניזוקו. 28 מבני ממשלה ו-60 תחנות משטרה נהרסו או ניזוקו. 30 מסגדים נהרסו ו-28 ניזוקו. 10 בתי ספר נהרסו ו-168 ניזוקו. שלוש אוניברסיטאות/מכללות נהרסו ו-14 ניזוקו, ו-53 בניינים ברשות האו"ם ניזוקו."⁶³

בנוסף לכך נגרם נזק כבד לתשתית ברצועת עזה. גם אם הנזק לא נגרם במכוון, הוא בוודאי היה תוצאה של רשלנות רבתי וזלזול באוכלוסייה האזרחית:

"במהלך המתקפה נמסרו לצבא באמצעות הצלב האדום מיקומיהם של כל מתקני המים וטיהור השפכים שברצועה, ולמרות זאת פגעו ההפצצות בבארות מים, קווי מים וביוב ובמתקני ביוב. ביום 3.1.2009 פגעו ההפצצות ב-7 מתוך 12 קווי המתח הגבוה המובילים חשמל מישראל וממצרים לרצועה, והביאו להשבתתם."⁶⁴

היקף הנזק לרכוש היה חסר תקדים. לשם השוואה, במהלך מבצע "חומת מגן", בשנת 2002, נהרסו לפי נתוני האו"ם 900 בניינים.⁶⁵ במהלך "עופרת יצוקה" נהרסו בידי צה"ל בניינים ותשתיות מכל הסוגים: בתי מגורים, בתי חולים, בתי ספר, מסגדים, מפעלים ושדות חקלאיים.

ישראל הציגה כמה צידוקים בנוגע לצורך הצבאי הגלום בהרס שבוצע, וביניהם:

- בניינים שנחשדו כממולכדים או כמסתירים מנהרות;
- בניינים שהיו קשורים לאנשי חמאס, לפי מידע מודיעיני;

⁶² OCHA, *Gaza Flash Appeal*, p.1, February 2009

http://www.ochaopt.org/gazacrisis/admin/output/files/ocha_opt_gaza_flash_appeal_2009_02_05_english.pdf

⁶³ *No Safe Place, report of The Independent Fact Finding Committee to the League of Arab States*, p. 3, April 30, 2009:

http://www.lphr.org.uk/gaza2009/Report_IFFC_Gaza.pdf

⁶⁴ דוח שהוגש לוועדת גולדסטון על ידי ארגוני זכויות אדם בישראל: <http://www.stoptorture.org.il/he/node/1444>

⁶⁵ Report of Secretary-General on recent events in Jenin..., Ibid.

- "חישוף" המרחב, באמצעות הרס בניינים ועקירת עצים, כדי למזער את הסכנה לחיילי צה"ל.

בנוסף לסיבות הרשמיות שניתנו להריסת הבתים, עדויות החיילים מציגות הסבר נוסף – "היום שאחרי" – ולפיו נמשכה מלאכת ההרס עד הרגע האחרון במבצע, באזורים שהיו נתונים לחלוטין תחת שליטת צה"ל, גם כאשר היה ידוע שהפסקת אש עומדת להיכנס לתוקף. לפי החיילים, הרציונאל מאחורי מדיניות זו היה לאפשר לצה"ל לחלוש על השטח בעתיד, לאחר הנסיגה:

"אבל אז נאמר לנו שיש בתים שאנחנו נהרוס בשביל מה שכונה 'היום שאחרי'. היום שאחרי זה בעצם מחשבה שברור היה שאנחנו נכנסים לזמן מוגבל. זמן מוגבל זה יכול להיות שבוע, זה יכול להיות גם כמה חודשים. אבל זה לא איזושהי שהות ארוכת טווח בלי להגדיר מה זה. והרציונאל היה שאנחנו רוצים בעצם לצאת כאשר האזור יהיה סטרילי מבחינתנו. והדרך הטובה ביותר לעשות את זה היא ע"י חישופים. ככה יש לנו יכולת אש טובה, יכולת תצפית טובה, אנחנו יכולים לראות כל דבר, אנחנו שולטים למעשה באחוזים מאד טובים ושליטה מאד יעילה על השטח. וזה מה שכונה הריסות בשביל היום שאחרי. התרגום המעשי של זה הוא לקחת בית שאי אפשר להפליל אותו, החטא היחיד של הבית הוא זה שהוא על גבעה בעזה.

שרתת הרבה שנים בעזה, ההרס הזה התאים למה שאתה מכיר?

לא לא לא, זה הרס בקנה מידה אחר לגמרי. זו עוצמת אש שלא הכרתי. כשאני הייתי בעזה להגיד שלא היה שימוש במטוסים זה לא נכון אבל לא... האדמה לא רעדה ופה האדמה רעדה באופן מתמיד. כלומר כל הזמן היו פיצוצים... היו פיצוצים רחוקים או קרובים, זה כבר סמנטיקה מהבחינה הזאת, אבל התחושה הבסיסית שלנו הייתה שכל הזמן האדמה רועדת, כל היום יש פיצוצים, בלילה כל הזמן יש הבזקים באוויר, זה עוצמה שכמוה לא הכרנו. גם די-ניינים שעבדו ככה מסביב לשעון, כל הזמן היו עסוקים. זה עוצמה אחרת לגמרי ממה שאנחנו מכירים, זו עוצמה הרבה יותר גדולה.⁶⁶

עדויות של חייל אחר בנוגע להרס שחוללו דחפורי הצבא, מחזקת את הספקות לגבי הטענה שההרס היה לצרכים מבצעיים:

"כמות ההרס שם הייתה בלתי נתפסת. אתה נוסע שם בשכונות, אתה לא מזהה כלום, אין אבן על אבן, באמת שאין אבן על אבן. אתה רואה מלא שדות, חממות, פרדסים, הכול הרוס, הכול מושחת לגמרי.

⁶⁶ שוברים שתיקה, שם, עדות מס' 29.

יצא לך להתלוות לדי-ניינים בהריסות בתים, אתה יודע מה הרסו, למה הרסו, כמה, או שאין לך מושג בדברים האלה?

השיטה שעבדנו בה הייתה מגננים. אחרי שהבינו שנישאר שם ליותר מ-72 שעות, ושאי אפשר להיות בעמדות כל הכוחות כל הזמן. אז היו עמדות אחוריות שבנו בעצם מגננים. היה בית שלא נראה להם, מפריע להם או מהווה איום, אז יאללה, הולכים להוריד.

אבל זה צורך מבצעי.

צורך מבצעי, חצי אולי היה לצורך מבצעי, אני לא יודע. לפעמים המ"פ ככה, להשאיר את הדי-ניינים מבסוט, אז הוא נותן להם איזה משהו להרוס.⁶⁷

עדויות החיילים מאששות שוב ושוב מה שתושבים פלסטינים וארגוני זכויות אדם טענו בעקביות: ההרס היה נרחב, שכונות שלמות נהרסו, וההריסות בוצעו במידה רבה באזורים שלצה"ל הייתה שליטה מלאה בהם. החיילים שביצעו פעולות אלה לא פעלו ביזמתם, אלא בהתאם ל"רוח המפקד", אשר חלחלה ממפקדי צה"ל הבכירים ומשרים חברי הקבינט, שקידמו בכוונה אלימות והרס נרחב.

גדוד יהלום של חיל ההנדסה הקרבית הופקד על פילוס נתיבים לכוחות הקרקע, וגם ביצע פעולות פיצוץ והריסה של בניינים. במהלך ריאיון ציין סא"ל אמיר, מפקד הגדוד, מה הוא מצפה מחייליו לעשות:

"אנחנו מאוד אלימים, משתמשים בהמון כוח, איפה שצריך למול אויב. לא בוחלים בשום דרך למנוע מכוחותינו להיפגע."⁶⁸

בריאיון זמן קצר לאחר המבצע הצהיר סגן ראש הממשלה אלי ישי:

"אם על כל פעולה קטנה, אפילו פצצת מרגמה לשטח פתוח או לים, תהיה פגיעה בתשתיות שעדיין לא פגענו בהם או פגיעה בעשרות או מאות בתי מחבלים תוך כדי הודעה מראש – כדי לא לפגוע בבני משפחה – הבתים האלה יהרסו פעם אחר פעם והירי יסתיים."⁶⁹

⁶⁷ שם, עדות מס' 38.

⁶⁸ חדשות ערוץ 2, 7 בינואר 2009:

<http://www.mako.co.il/vod-index/news-news-2009/jan/VOD-53e0fc874e2be11004.htm>

⁶⁹ Ynet, אלי ישי: להרוס מאה בתים על כל ירי של חמאס, רענן בן צור, 2 בפברואר 2009:

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3665452,00.html>

4 "ישראל הפגינה בריונות"

ישראל הקדישה מאמצים עילאיים, במיוחד בתגובתה המפורטת ביולי 2009, כדי לשכנע את דעת הקהל העולמית שננקטו כל האמצעים על מנת להמעיט את הפגיעה באוכלוסייה האזרחית ברצועת עזה ושהמשפט ההומניטארי הבין-לאומי לא הופר במבצע "עופרת יצוקה".⁷⁰

במהלך המבצע מנע צה"ל כניסה של עיתונאים ואנשי ארגונים הומניטאריים לרצועת עזה, מצב שאפשר חסימת מידע והגביל קשות את יכולתם של משקיפים לא מעורבים לדווח על השפעת פעולותיו על האזרחים. האיסור על כניסת כתבים (למעט כתבים צבאיים ישראלים שסופחו ליחידות), משקיפים אובייקטיביים ופקחים עצמאיים, היה יוצא דופן, ולא היה נהוג בפעולות צבאיות קודמות. עיכוב בכניסת משקיפים בין-לאומיים נמשך גם לאחר שהפסקת האש נכנסה לתוקפה. מכשולים אלה השאירו לדובר צה"ל שדה פעולה חופשי ליצירת הדימויים התקשורתיים של המלחמה. היה כמעט בלתי אפשרי לאשש או להפריך את המסרים. ואכן, רוב כלי התקשורת הישראליים אימצו ללא ביקורת יתרה את הקו שהתווה הדובר.⁷¹

הסתרת האירועים שהתרחשו במהלך הקרבות לא הסתיימה עם הפסקת האש, והיא נמשכת גם כיום. דוגמה לכך ניתן לראות במאמציו של דובר צה"ל, תא"ל אבי בניהו, למנוע מכלי התקשורת המרכזיים לראיין את אנשי "שוברים שתיקה" לאחר פרסום חוברת העדויות של חיילים, שהשתתפו במבצע "עופרת יצוקה". הוא הצליח למנוע במידה רבה את קיומו של דיון ציבורי בתוכנם של הדברים ובאופיין של העדויות, ותחת זאת הוסט הדיון לעיסוק בצורת ההתארגנות ומקורות המימון של "שוברים שתיקה".⁷²

תא"ל בניהו ודוברים אחרים ימשיכו בוודאי להטיל ספק באמינות העדויות וההוכחות שסיפקו עדים פלסטינים ודוחות שכתבו ארגונים ישראליים, פלסטיניים ובין-לאומיים (המכונים בישראל "לא אובייקטיביים"). הדבר בלט במיוחד לגבי ועדת גולדסטון, שגורמים רשמיים בישראל התייחסו אליה מלכתחילה כאל משוחדת, ואף הגדירו את הדו"ח שלה כבלתי-מאוזן, עוד בטרם הזדמן להם ללמוד אותו. אין כמעט ספק, שדוברי ממשלת ישראל וצה"ל ימשיכו להטיל דופי גם בעדויות שמסרו חיילי צה"ל עצמם.

⁷⁰ The Operation in Gaza: Factual and Legal Aspects, סעיף 415.

⁷¹ קשב: המרכז להגנת הדמוקרטיה בישראל, כולנו יודעים: חיילים ישראלים לא הורגים בכוונה, מרץ 2009:

<http://www.keshev.org.il/Site/FullNews.asp?NewsID=178&CategoryID=9>

⁷² עיתון העיר, הצנזור הראשי, ליטל גרוסמן ועפר מתן, 24 ביולי 2009.

עם זאת, העובדות המזעזעות בשטח מדברות בעד עצמן. יתר על כן, לא ניתן להכחיש הצהרות פומביות של קצינים בכירים, כמו אייזנקוט, או של שרים בקבינט הישראלי ושל ראש הממשלה לשעבר אולמרט. אין מנוס מלהתייחס להצהרות אלה, יחד עם ההרס המסיבי, המספר הבלתי פרופורציונאלי של אזרחים בקרב ההרוגים ועם עדויותיהם של אזרחים פלסטינים ושל חיילים ישראלים כאל מקשה אחת. התמונה העולה מהעובדות הנאספות ומן ההצהרות השונות נוטעת ספק רציני בדבר טענתם של אישי ציבור ישראלים, שנעשה כל מאמץ אפשרי למזער את הנזק. נהפוך הוא: התמונה המצטיירת מתיישבת היטב עם יישומה המלא של "דוקטרינת א-דאחיה" במבצע "עופרת יצוקה".

באותה תקופה שבה פרסם אייזנקוט את דוקטרינת א-דאחיה, הציג אלוף (מיל.) גיורא איילנד את הצעתו באשר לדרך שבה על ישראל לנהוג במלחמת לבנון השלישית:

"מלחמה כזו תביא לחיסולו של צבא לבנון, להרס תשתיות במדינה ולסבל קשה לאוכלוסייה. המצב שאזרחי ביירות (לא כולל רובע דחייה) נהנו ללכת לים ולבתי קפה שעה שאזרחי חיפה ישבו במקלטים לא יחזור.

*הפגיעה הקשה בלבנון, הרס בתים ותשתיות וסבל של מאות אלפי אנשים הם הדברים שיכולים להשפיע יותר מכול על התנהגותו של חזבאללה."*⁷³

במלים אחרות: לא רק שלא נחוץ להגן על אזרחים באזור מלחמה, אלא שהשיטה כרוכה בגרימת נזק במכוון, כאמצעי ליצירת הרתעה עתידית. כמו שהצביע סיבוני, מדיניות זו כוללת גם את רצועת עזה.

ייתכן שכוונתיה של ישראל תומצתו במדויק על ידי שרת החוץ, ציפי לבני, אשר הייתה שותפה לקבלת ההחלטות במהלך מבצע "עופרת יצוקה", יחד עם ראש הממשלה אהוד אולמרט ושר הביטחון אהוד ברק. ב-19 בינואר 2009, יום לאחר שהפסקת האש נכנסה לתוקפה, הכריזה לבני בריאיון לערוץ 10:

*"ישראל הפגינה בריונות משהו במבצע האחרון, שקראתי לעשות אותו."*⁷⁴

⁷³ המכון למחקרי ביטחון לאומי, **מלחמת לבנון השלישית: המטרה — לבנון**, גיורא איילנד, עדכון אסטרטגי, כרך 11 גיליון 2, אוקטובר 2008: [http://www.inss.org.il/upload/\(FILE\)1225564389.pdf](http://www.inss.org.il/upload/(FILE)1225564389.pdf)

⁷⁴ חדשות ערוץ 10, **לבני מזהירה חמאס**, 19 בינואר 2009: <http://news.nana10.co.il/Section/?SectionID=2174&pagenum=91>, אוהזר ב-1 באוקטובר 2009.

1. סיכום

ישראל גורסת שהקרבות במבצע "עופרת יצוקה" התנהלו בהתאם לכללי המשפט ההומניטארי הבין-לאומי, להוציא מספר מועט של מקרים אשר נחקרים כעת בפרקליטות הצבאית. אולם העדויות המפורטות כאן מציגות תמונה שונה לגמרי. מאות אזרחים לא נהרגו "בטעות", או על ידי קומץ "תפוחים רקובים", שייענשו על ידי הפרקליט הצבאי. בתים, מטעים, מבני ציבור, תשתיות אזרחיות ומפעלי תעשייה לא נהרסו "בשגגה".

אף על פי שלמדינת ישראל לא הייתה מדיניות מכוונת של הרג אזרחים, אפשר לסכם ולטעון, שהקרובנות הרבים והחורבן המסיבי היו תוצאה של אסטרטגיה עקבית ששילבה שני יסודות עיקריים בתכנון מבצע "עופרת יצוקה":

1. **יישום "דוקטרינת א-דאחיה"**, שעיקרה גרימת סבל מכוון לאוכלוסייה האזרחית על מנת שתלחץ על הגורמים הלוחמים נגד צה"ל.
2. **מדיניות "אפס נפגעים"**, אשר נותנת עדיפות מוחלטת למניעת פגיעה בחיילי צה"ל, על אף הסיכון המוגבר לאזרחים פלסטינים, הכרוך בכך.

אסטרטגיה זו ויסודות אלו מהווים שינוי מהותי בתורת הלחימה של צה"ל.

כפי שניתן להיווכח מהבחנותיו של פרופ' לוי באשר ליחס בין הנפגעים בקרב החיילים לנפגעים אזרחים, אשר הוצגו לעיל, קיימת מגמת ברורה לאורך השנים של עלייה ברמת הכוח שהופעל על ידי צה"ל באזור המיושב בצפיפות של רצועת עזה. במקביל, חלה עלייה ברמת ההתעלמות מהסבל הנגרם לאוכלוסייה האזרחית. מבצע "עופרת יצוקה" משקף לא רק המשך של מגמה זו, אלא אף עליית מדרגה: מאדישות יחסית כלפי הסבל שצה"ל מסב, להפיכת הסבל למטרה מרכזית בתורת הלחימה שלו.

צה"ל פועל מטעמו ובשמנו, אזרחי ישראל. חלק מהחלטותיהם של ממשלות ישראל ושל המטה הכללי, מתורת הלחימה ומאופן פעילותן של יחידות צה"ל, מטיל עלינו כתם מוסרי. יש גם לקחת בחשבון, כי תורת הלחימה הנוכחית של צה"ל תמשיך לבודד את ישראל בזירה הבין-לאומית, ואף להעמיד חיילים, קצינים ומנהיגים ישראלים בפני סכנה של העמדה לדין בבתי משפט בחו"ל באשמת ביצוע פשעי מלחמה. הדבר אף עלול להיות בעל השלכות משמעותיות על עצם קיומנו באזור.

אנו מקווים שחיבור זה יפתח דיון במרחב הציבורי בישראל באשר למותר ולאסור בפעולות צה"ל. שינוי במערכת הערכים אשר בבסיס תורת הלחימה של צה"ל אינו צריך להידון בפורומים סגורים של המטה הכללי ושל הקבינט הביטחוני בלבד, אלא צריך שכל אזרח ואזרח יהיה מחויב בדין וחשבון ערכי לגביו והוא ראוי לדיון ציבורי מעמיק.